
ÖTÜKEN

TANIDIKLARIM

Hüseyin Cahit Yalçın

Hazırlayan
Göktürk Ömer Çakır

YAYIN NU: 1390
KÜLTÜR SERİSİ: 810

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 16267

ISBN: 978-605-155-787-8

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

1. Basım: 2001, Yapı Kredi Yayınları

2. BASIM

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Editör: Tuğrul Oğuzhan Yılmaz

Son Okuma: Alperen Can

Kapak Tasarımı: Zafer Yılmaz

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: Karakış Basım

Baskı: Dörtel Matbaacılık Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi
Zafer Mah. 147. Sk. 9-13A Esenyurt-İstanbul
Tel: 0212 565 1166
Sertifika Numarası: 40970

İstanbul- 2019

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Hüseyin Cahit Yalçın; 1875 yılında Balıkesir'de doğan Hüseyin Cahit, ilk ve orta öğrenimini Serez'de tamamlayıp 1893-1896 yılları arasında Mekteb-i Mülkiye'de okumuş, mezuniyetini takiben Maarif Nezareti'nde beş yıl çeşitli kalemlerde çalıştıktan sonra, 1901 – 1908 yılları arasında Vefa ve Mercan idadilerinde, öğretmenlik ve idarecilik yapmıştır. 1891'de Ahmed Mithat Efendi'nin tesiriyle *Nâdide* adlı cinayet romanını yazan, *Servet-i Fünûn* dergisinde 1897'den itibaren hikâye, roman ve tenkitleri yayınlanan Cahit, II. Meşrutiyet'le birlikte İttihat ve Terakki'nin saflarında siyasi mücadeleye atılmıştır. İttihat ve Terakki'nin merkez-i umumi üyesi ve geleceğin büyük sözlükçüsü Hüseyin Kâzım Kadri'nin ve Tevfik Fikret'in davetiyle *Tanin* gazetesini çıkarmaya başlamış; Fikret'in birkaç ay sonra, Hüseyin Kâzım Kadri'nin de Serez mutasarrıflığına tayini dolayısıyla Şubat 1909'da ayrıldığı gazetenin imtiyazı kendisine kalmış ve uzun yazı hayatı boyunca adıyla birlikte anılacak olan bu gazeteyle Türk matbuatında silinmez bir iz bırakmıştır.

Tanin gazetesi, ilk devresinde (1 Ağustos 1908 – 31 Ekim 1918) 3550 sayı neşredilmiş, bu evrede 1914'e kadar Hüseyin Cahit'in yönetiminde kalmıştır. Tabii bu yayın faaliyeti, bazı kesintilere de uğramıştır: 31 Mart Vak'ası'nda *Tanin*'in matbaası dağıtılmış ve Hüseyin Cahit, isyancıların Lazkiye mebusu Mehmed Aslan'ı o zannederek öldürmeleri üzerine Selanik'e kaçmak zorunda kalmıştır. Hareket Ordusu'nun şehre girişinden sonra geri dönebilen Hüseyin Cahit, sonraki yıllarda da İttihatçı karşıtı hükûmetlerce kovuşturulmuş, gazetesi kapatılmış ve Kasım 1912'de bu defa Viyana'ya kaçmak zorunda kalarak, ancak Babıali Baskını sonrasında geri dönebilmiştir. İlginçtir ki bu defa da İttihat ve Terakki'nin bazı icraatlarını eleştirmekten geri kalmayan Hüseyin Cahit, 1914 Ocak'ında gazeteyi İttihat ve Terakki Fırkası'na devretmek zorunda bırakılmıştır. I. Dünya Savaşı'nın sonunda İstanbul'un işgali üzerine 1919 Haziran'ında Malta'ya sürülen Hüseyin Cahit, 1921 Nisan'ında kurtulup İstanbul'a döndükten sonra *Tanin*'i tekrar çıkartmaya başlamış, 14 Ekim 1922 – 16 Nisan 1925 arasında 903 sayı olarak neşredilen bu ikinci devrenin ilk 38 sayısı *Tanin* adına izin alınamadığı için *Renin* adıyla çıkmıştır. Gazetenin İttihatçıların görüşlerinin temsil organı olması, Mustafa Kemal Paşa'ya muhalefeti ve Hilafet konusundaki farklı kanaatleri dolayısıyla Cahit İstiklal Mahkemesi'nde yargılanıp

beraat etmiş, Şeyh Said isyanı sonrasında çıkan Takrir-i Sükûn Kanunu eliyle tekrar aynı mahkemeye çıkarılmıştır. Gazetenin yeni kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı desteklemesi de rahatsızlık yaratmış, en sonunda Hüseyin Cahit, bir haber dolayısıyla vatana ihanet suçundan Mayıs 1925'te Çorum'a sürgün edilmiştir. Ceza Kanunu'nda yapılan değişiklikle bir yıl sonra cezasını tamamlamış sayılan Cahit, Atatürk'ün ölümüne kadar siyaset yapamamış ve hiçbir memuriyete alınmamıştır.

Bu yıllarda *Fikir Hareketleri* (1933 – 1940) dergisini çıkaran Cahit, İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığı döneminde siyasete dönebilmiş, 1939 – 1954 yılları arasında CHP'nin Çankırı, İstanbul ve Kars milletvekilliklerinde bulunmuştur. *Tanin* gazetesinin üçüncü devresi de 30 Ağustos 1943 – 14 Kasım 1947 tarihleri arasında 1512 sayı sürmüştür. Bu devrede *Tanin*, gerek Alman taraftarlığının gerek Sovyet taraftarlığının karşısında olmuş, her iki akıma karşı bir neşriyat sürdürmüştür. Hüseyin Cahit'in 3 Aralık 1945'te, komünizm propagandasıyla itham ettiği *Tan* gazetesine karşı, "Kalkın Ey Ehl-i Vatan, Bir Vatan Cephesine Lüzum Vardır" başlıklı yazısını neşretmesi ve bu yazıda *"Bu memleket, asırlardan beri şimalden gelen hücumlara karşı koydu. Milletin varlığı, bu ızdıraplar ve felaketlerle yoğrulmuştu. Bu defa yine anavatan topraklarından parçalar ve Türk istikbalinin hatimesini teşkil edecek surette Boğazlar'da üsler isteniyor (...) Büyük vatanperver Namık Kemal'in sesi bugünün parolasıdır: Kalkın Ey... Ehl-i Vatan!.. Mücadele başlıyor. Ve başlamak lazımdır. Çünkü en azgın ve insafsız bir propagandanın Türk vatandaşlarının ruhuna her gün en yıkıcı, yeis verici, ümit kırıcı bir propaganda zehrini dökmesine müsaade edemeyiz. Bir vatan sahibi olmak, bu vatanın içinde hür ve müstakil yaşamak isteyen her Türk bu propagandaya karşı koymaya mecburdur (…) Bunları susturmak için, cevap hükûmete düşmez. Söz, eli kalem tutan gazetecilerin ve hür vatandaşlarındır"* demesi üzerine, bir gün sonra, tek parti devrinin meşhur matbuat hadisesi olan *Tan* baskını gerçekleşmiştir. 1948'den sonra Demokrat Parti'ye karşı *Ulus* gazetesinde çok sert bir muhalefet sürdüren Hüseyin Cahit, yetmiş dokuz yaşında yirmi altı ay mahkûmiyet kararıyla içeri alınmış, bu kararın basında büyük gürültü kopması üzerine üç buçuk ay sonra serbest bırakılmıştır.

Servet-i Fünûn edebiyatı içinde kalem oynatarak yazı hayatına başlayan Hüseyin Cahit'in gerek polemikçiliği gerek siyasi kariyeri dolayısıyla edebiyatçı yanı silik kalmıştır. Onun, bir diğer

önemli faaliyeti, çeşitli Batı dillerinden edebiyat, tarih, felsefe, eğitim ve sair konulardaki 26 bin sayfaya ulaşan tercümeleriyle fikir ve edebiyat tarihimize yaptığı katkılardır. Mesela bu çeviriler arasında, umumi Türk tarihçiliğinin klasik kaynaklarından sayılan, Joseph de Guignes'den, *Hunların, Türklerin, Moğolların ve Daha Sâir Batı Tatarlarının Târih-i Umûmîsi* adıyla çevirip 1923-1925 arasında neşrettiği sekiz ciltlik ve Leone Caetani'den *İslâm Târihi* adıyla çevirip 1924-1927 arasında neşrettiği on ciltlik büyük eserler olduğu gibi, Adolf Hitler'den 1940'ta *Kavgam* adıyla çevirdiği siyasi ve ideolojik hatırat da yer almaktadır. Ayrıca 1903'te Pierre Loti'nin *İzlanda Balıkçısı*, 1906'da Leon Marilie'den *Hürriyet-i Vicdan*, 1924'te Emile Durkheim'dan *Din Hayatının İbtidâî Şekilleri*, 1936'da Anatole France'tan *Allahlar Susamışlardı*, 1947'de Arthur Koestler'den *Sovyet Efsanesi ve Hakikat: Kızıl Rusya'nın İç Yüzü* adlı kitapları dilimize kazandırmıştır.

Polemikleri ve muhalif kimliğiyle basın tarihimizde önemli bir yer edinen Hüseyin Cahit, ömrü boyunca epey yekûn tutan pek çok alandaki yazı çalışmaları sayesinde, S. Coşar'dan öğrendiğimize göre, öldüğü zaman karikatürist Necmi Rıza tarafından hatırasına ağlayan bir dolma kalem çizimiyle uğurlanmıştır.

İÇİNDEKİLER

[Şiar Yalçın'ın Kaleminden Hüseyin Cahit Yalçın] 13
[Sami Çölgeçen'in Kaleminden Hüseyin Cahit Yalçın] 20
Hüseyin Cahit Yalçın'ın Sami Çölgeçen'e Yazdığı Mektup 24
Hüseyin Cahit Yalçın ve Portreleri Üzerine Bazı Notlar
(Prof. Dr. Cemil Koçak) 25

Salâh Cimcoz 35
Enver Paşa 39
Ubeydullah Efendi 51
Şükrü Kaya 57
Hacı Âdil Bey 63
Karasu Efendi 69
Ziya Gökalp 75
Bahattin Şakir 81
Ahmet Rıza Bey 87
Sait Halim Paşa 93
Cemal Paşa 99
Mithat Şükrü 105
Küçük Sait Paşa 111
Hüseyin Hilmi Paşa 117
Musa Kâzım Efendi 123
Hallacyan Efendi 129
Emrullah Efendi 135
İsmail Hakkı Paşa 141
Ağaoğlu Ahmet 147
Ahmet Nesimi 153
Ömer Naci 159
İlk Meclisten Bazı Simalar 165
İlk Meclisten Bazı Simalar [II] Lûtfi Fikri 171
İlk Meclisten Bazı Simalar [III] Buşo ve Gümülcineli İsmail 177

Halil Bey 183
İkinci Wilhelm 189
İlk Meclisten Bazı Simalar [IV] Ömer Fevzi Efendi 195
Babanzade İsmail Hakkı 201
İlk Meclisten Bazı Simalar [V] Kozmidi 207
Bolu Mebusu Habib Bey 213
Seyid Bey 219
Talât Paşa 225
Tokat Mebusu İsmail Paşa 241

Dizin 247

YAYINEVİNİN NOTU

Tanıdıklarım, haftalık *Yedigün* mecmuasının 1936 yılının 15 Ocak - 28 Ekim tarihleri arasında neşredilen 147-190. sayılarında (161, 163, 169, 172, 188 hariç) tefrika edilmiştir. Yapı Kredi Yayınları'ndan çıkan ilk baskıda, "Portrelerin yayımlanışı sırasında herhangi bir mantık gözetilmediğinden, kitaplaştırırken anlamlı bir dizi" oluşturmak için farklı bir sıralama kullanılmıştı. Ötüken Neşriyat'ın bu yeni baskısında tefrika sırası esas alınmıştır. Kitabın yeniden neşri için ellerindeki süresiz sözleşmeye rağmen haklarını almamıza ve yayımlamamıza müsaade eden Yapı Kredi Yayınları'na ve Aslıhan Dinç'e, Şiar Yalçın'ın Hüseyin Cahit hakkında kaleme aldığı metni kullanmamıza izin veren ve kendisi de Cahit hakkında bir metin kaleme alan manevî torunu Sami Çölgeçen'e, ayrıca ilk baskıdaki takdimini kullanmamıza izin veren Prof. Dr. Cemil Koçak'a teşekkür ederiz.

Şiar Yalçın'ın daktiloya çekilmiş yazısının 2. sayfası.

[Şiar Yalçın'ın[1] Kaleminden Hüseyin Cahit Yalçın]

(…)[2] son derece mütevazı bir insandı. Hiçbir iddiası ve büyüklük kompleksi yoktu. Siyasî hayatındaki hatalarını teşrih [açıklamak] ve itiraf etmekten zevk alırdı. Kendisini Garp âleminin tarihî ve muasır şöhretlerini teşkil eden siyasî mütefekkirleri, hürriyet mücahitleri ile mukayeseye teşebbüs ettiğimiz zaman, o olgun başaklar gibi boynunu eğerek onların "tırnağına dahi benzemediğini" samimi olarak itiraf ederdi.

Hiçbir zaman mevki, şan, şöhret ve iktidar peşinde koşmadı. İttihat ve Terakki devrinin en nüfuzlu simalarından olduğu halde icra makamına getirilmek için vaki teklifleri o zaman için kabulüne imkân görülmeyen şartlara talik ederek [bağlayarak] reddetti. Onun için iktidar mevkii hiçbir zaman bir gaye değil, ancak inandığı fikirleri gerçekleştirmek suretiyle milletine hizmet için bir vasıta olabilirdi. Nitekim Talât Paşa'nın teklif ettiği Maarif Nezareti'ni ancak Arap harfleri

---

[1] [Maliye Nazırı Cavit Bey'in oğlu olan Şiar Yalçın (25 Ekim 1924-19 Ekim 2010), İzmir Suikastı dolayısıyla babasının idam edilmesinden sonra, Hüseyin Cahit Yalçın'ın himayesinde büyümüştür. Çok dil bilen Yalçın'ın briç konusunda, Osmanlı tarihi konusunda çeşitli çevirileri ve *Milliyet* gazetesinde kaleme aldığı Türkçe yazılarından oluşan *Doğru Türkçe* adlı telif eseri vardır. -en.].

[2] [5 daktilo sayfasına yazılmış bu yazının fotokopisini, Sami Çölgeçen Bey bize teslim etmiştir; fakat yazının maalesef ilk sayfası bulunamamıştır. Eksik veya anlaşılamayan kısımlar (…) ile gösterilmiş, üzerinde sonradan, sadeleştirmek amacıyla yapılan tasarruflar, bunların Şiar Yalçın'a ait olamayacağı düşünülerek göz ardı edilmiş, metin, kısmen günümüz imlası esas alınarak dizilmiştir. Yazılış tarihi için bkz. 3. dn. -en.].

yerine Latin harflerini ikame etmek şartıyla kabul edeceğini bildirdi[3] ve bu teklifi revaç bulmayınca nazırlık sandalyesini reddetti. Bilâhare teklif edilen Dahiliye Nezareti'ni Ermeni tehcir ve tenkilini durdurmak şartıyla deruhte edebileceğini [üstlenebileceğini] söyledi ve yine mensup olduğu fırkanın takip ettiği politikaya muhalif olan böyle bir teklifin kabulüne imkân görülmediği için kabineye girmekten imtina etti. (Bu vesileyle şunu da tebarüz ettireyim ki Hüseyin Cahit müteakip hadiselerin ışığı altında İttihat ve Terakki ricalinin Ermeni meselesi hakkındaki politikasının doğru ve kendi noktainazarının yanlış olduğu kanaatine varmış ve bir gün bana bu meseleden bahsederken "eğer maazallah fikrimi kabul ettirip Dahiliye Nezareti'ni deruhte etseydim de ilerde affedilen Ermenilerin isyan ederek Millî Mücadele'ye sekte vurmalarına sebebiyet vermiş olsaydım, bana intihar etmekten başka yapacak iş kalmazdı" diyerek hatasını itiraf etmişti.)

Hüseyin Cahit yılmayan bir çalışma enerjisine malikti. Çok okur, çok düşünür, çok yazardı. En gayrimüsait şartlar altında dahi yazısını yazar, zihnî cevvaliyeti [hareketliliği] ve velûdiyeti [doğurganlığı] haricî âmillerden [etkenlerden] müteessir olmazdı [etkilenmezdi]. Ölümünden birkaç ay evvel İsviçre'de kanser muayenesi için yatırıldığı bir klinikte bayıltılıp zahmetli bir kontrol operasyonunu müteakip kendine geldik-

[3] [Bu konuda İsmet Paşa'nın Faik Ahmet Barutçu'yla söyleşisinden öğrendiğimiz bir tanıklık söz konusudur: "Biz en çok Hüseyin Cahit'e zulmetmişizdir. Atatürk'e bir türlü anlatamamışımdır. Ben Cahit'e iki sözü yüzünden kızmışımdır. Bir, Meşrutiyet döneminde Latin harflerinden söz ettiği zaman, 'Bu nasıl düşüncedir? Ülkeye düşünce ayrılığı sokuyor!' diye kızmıştım. İkincisi de ulusal egemenlik döneminde. İstiklal Mahkemesi'nde, 'Ben cumhuriyetçiyim, hem de laik cumhuriyetçiyim' dediği zaman, laiklik de nedir, bunu nereden çıkarıyor?' diye kızmıştım. İşte Hüseyin Cahit, Meşrutiyet döneminde Latin harflerini, ulusal egemenlik döneminde de laik cumhuriyet ilkelerini ileri sürdüğü zaman, bu düşünceler bize bu kadar yabancıydı." Bkz. Mehmed Kemal, "Eski Ustalar Unutulmaz", *Cumhuriyet*, 06.05.1984, s. 8. -en.].

ten birkaç saat sonra masasının başına geçip bilâhare *Ulus* gazetesinde intişar eden [yayımlanan] makalelerinden birini yazdığını gören doktor hayretini ifade etmekten ve "yazdıkları okunuyor mu?" diye sormaktan kendini alamamıştır.

Hüseyin Cahit'in büyük meziyetlerinden biri de engin müsamahası idi. Makalelerinin zaman zaman sert ve kırıcı olan ve kendisine had derecede düşmanlar celbeden lisanı belki de bu iddiamızı mükezzib [yalanlayıcı] görülecektir. Fakat ben kendisini yakinen tanıyan ve bir nebze anladığını tevehhüm eden [zanneden] bir insan sıfatıyla iddia edebilirim ki müsamaha onun başlıca hasletlerinden biri idi. Zira müsamaha, yani bizim gibi düşünmeyenlerin fikir ve kanaatlerine hürmet, bizi doğruluğuna inandığımız kendi akidelerimizi belâgatle müdafaa ve aksi fikirlere şiddetle hücum etmemize mâni olmaz. Belki bizim gibi düşünmeyenlere karşı kin bağlamamıza, fikirlerine karşı olan husumetimizi şahıslarına da teşmil etmemize ve elimizden geldiği takdirde onların tasvip etmediğimiz fikirlerini neşretmelerine mâni olmamıza engel olur. İşte Hüseyin Cahit bu manada tesamühün [hoşgörünün] şahikasına [zirvesine] yükselmiş bir insandı. Bir kısmı şahsımıza taalluk eden [ait olan] birkaç misal onun bu meziyetini daha iyi canlandıracaktır.

(…) tesiriyle koyu Alman taraftarı idim. O ise, malum olduğu üzere, Nazi emperyalizminin ve memleketimizde olsun, yabancı ülkelerde olsun, bilerek veya bilmeyerek Hitler'in emellerine hizmet edenlerin en amansız düşmanı idi. *Yeni Sabah* gazetesinde intişar eden ateşli makaleleri Alman matbuat ve radyosunun en sert tenkitlerini davet ediyor ve bu memleketle diplomatik münasebetlerimizin inkıtaına [kesilmesine] meydan vermemek mülahazası ile zaman zaman gazetesinin hükûmetçe kapatılmasına sebep oluyordu. İşte böyle bir zamanda ben çocukluk çağını geçmiş ve onun evinde oturup bir dereceye kadar nimetiyle perverde olmama [yetişmeme] rağmen odamda Hitler'in resmini ve Almanya'nın askerî za-

ferlerini kırmızı kalemlerle günü gününe işaret ettiğim haritalar asar ve her vesile ile, yabancıların da bulunduğu hususî musahabelerde [sohbetlerde] fikir ve kanaatlerimi heyecanla müdafaa eder, bu yüzden hiçbir mümanaata [engellemeye], en ufak bir serzenişe olsun muhatap olmazdım. Hayretlerini esirgemeyen kimselere o gülerek, "bizim evimizde demokrasi var, herkes fikrinde hürdür" diye mukabele ederdi.

Yine 1950 seçimlerine takaddüm eden [denk gelen] günlerde Demokrat Parti'nin en hararetli müdafilerinden [savunucularından] ve faal üyelerindendim. Hüseyin Cahit ise Halk Partisi'nin mebusu, gazetecisi, sözcüsü, hülâsa her şeyi ve Demokrat Parti'nin fikir ve siyaset sahasında hasmıcanı [can düşmanı] idi. Buna rağmen ben hiçbir zaman kanaatlerimi ketmetmeye [saklamaya] ihtiyaç hissetmeksizin siyasî düşüncelerimi kendisine pervasızca söylerdim. Demokratların zaferi üzerine de neşemi ve coşkunluğumu önünde izhar etmekten [açığa vurmaktan] çekinmezdim ve bu yüzden dostluğumuza en ufak bir halel gelmedi.

Bugün artık Demokrat değilim. Partimin takip ettiği politikayı ve icraatlarını memleket menfaatlerine uygun bulmadığım için ondan ayrıldım ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin önümüzdeki seçimleri kazanmasını arzu ediyorum. Annem tarihî ve hissî sebeplerden dolayı Halk Partisi'ne muarız olup mütemadi [devamlı] ısrar ve telkinlerime rağmen reyini bu partiye vermeye razı olmamaktadır. Ölümünden birkaç gün evvel annem Hüseyin Cahit'e, "Şiar illa reyini Halk Partisi'ne ver diye ısrar ediyor, ne dersin?" diye sorması üzerine müsamaha numunesi olan bu adam "böyle bir hareketi Şiar'dan beklemezdim, yanlış da olsa herkesin siyasî kanaatine hörmet etmek lazımdır" diye cevap vermiştir.[4]

[4] [Hüseyin Cahit Yalçın, 18 Ekim 1957'de vefat etmiştir. Yazdıklarından istidlalen Şiar Yalçın'ın bahsettiği seçimin 27 Ekim 1957 seçimi olması gerektiği sonucuna varıyoruz. Bu hesapla ve "Cumhuriyet Halk Partisi'nin önümüzdeki seçimleri kazanmasını arzu ediyorum" ifade-